

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Haziran / June 2025) Sayı 10 | e-ISSN: 2980-2407

İnsanda Kurtarıcı Unsur Olarak Psūkhē / Anima Origenes Bağlamında Genel Bir İnceleme

Psūkhē / Anima as the Savior Element in Man, A General Review in the Context of Origenes

Fatma CERRAH

<https://orcid.org/0000-0003-1622-1169>
fatmacerrah@gmail.com

Marmara Üniversitesi <https://ror.org/02kswqa67>
Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve
Din Bilimleri Anabilim Dalı
PhD Student, Marmara University Institute of Social
Sciences, Department of Philosophy and Religious
Sciences.

İsmail TAŞPINAR

<https://orcid.org/0000-0003-4427-6829>
itaspinar@marmara.edu.tr

Marmara Üniversitesi | <https://ror.org/02kswqa67>
Prof. Dr., İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi, İstanbul,
Türkiye
Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Theology,
Department of History of Religions, İstanbul, Türkiye

Atıf | Cites As

Cerrah, Fatma. Taşpınar, İsmail. “İnsanda Kurtarıcı Unsur olarak Psūkhē / Anima, Origenes Bağlamında Genel Bir İnceleme”. *Burdur İlahiyat Dergisi* 10 (Haziran 2025), 63-77.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1667206>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 27 Mart/March 2025
Kabul Tarihi/Accepted	: 11 Haziran/June 2025
Yayın Tarihi/Published	: 30 Haziran/June 2025

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Fatma CERRAH – İsmail TAŞPINAR.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yazar Katkıları/Author Contributions: Fatma CERRAH %60 – İsmail TAŞPINAR %40.

Psūkhē / Anima as the Savior Element in Man, A General Review in the Context of Origenes

Abstract

During the time of Origenes, the Church did not have a fixed and binding view on the nature of man. There were many different views on issues such as the spirit (*pneūma*), body (*sōma*), soul (*psūkhē*) and mind (*noūs*) of man. Therefore, Origenes approached his ideas with a reasoning method rather than dogmatic definitions and used the theory of eternal beings, which is directly related to the understandings of anthropology, cosmology and eschatology, while explaining man. Man, one of the groups of beings that eternal minds transformed into as a result of their fall, consists of body, soul and spirit. From this perspective, the first subject we addressed in our article is to examine this ontic structure of man. Then, the reasons why the spirit and soul in man are considered as different elements are examined. Because, although the relevant terms are explained with the terms soul and spirit in works written in English, since these terms are often used interchangeably, a confusion of meaning arises. It has been argued through Latin or Ancient Greek texts that these two terms are different from each other and cannot be used interchangeably. In this article, it is argued that the factor that is effective in the salvation of man is the soul and that man is in a constant transformation depending on the will of the soul and that he either descends by submitting to the desires of the body or ascends by obeying the will of the soul.

Keywords: Intelligence / mind (*noūs*), Body (*sōma*), Spirit (*pneūma*), Soul (*psūkhē*)

İnsanda Kurtarıcı Unsur olarak Psūkhē / Anima

Origenes Bağlamında Genel Bir İnceleme*

Öz

Origenes'in yaşadığı dönemde Kilise, insanın mahiyeti hakkında sabit ve herkesi bağlayıcı bir görüşe sahip değildi. İnsanın ruhu (*pneūma*), bedeni (*sōma*), canı (*psūkhē*) ve aklı (*noūs*) gibi konularda birçok farklı görüş yer almaktaydı. Bu yüzden Origenes, fikirlerini dogmatik tanımlamalardan ziyade muhakeme yöntemi ile ele almış ve insanı açıklarken antropoloji, kozmoloji, eskatoloji anlayışları ile doğrudan bağlantılı olan ezeli varlıklar teorisini kullanmıştır. Ezeli akılların düşmesi sonucunda dönüştükleri varlık gruplarından biri olan insan; beden, can ve ruhtan oluşmaktadır. Bu açıdan makalede ele alınan ilk konu, insanın bu ontik yapısını incelemektir. Daha sonra insanda bulunan ruh ile canın birbirinden farklı unsurlar olarak ele alınmasının nedenleri incelenmiştir. Zira İngilizce yazılan eserlerde ilgili terimler “soul” ve “spirit” terimleri ile açıklansa da bu terimler çoğu kez birbirinin yerine kullanılabildiği için bir anlam karmaşası ortaya çıkmaktadır. Latince ya da Eski Yunanca metinler vasıtasıyla bu iki terimin birbirinden farklı olduğu ve birbirinin yerine kullanılamayacakları savunulmuştur. Bu çalışmada insanın kurtuluşunda etkin olan faktörün can olduğu ve canın iradesine bağlı olarak insanın sürekli bir dönüşüm içinde olduğu ve bedenin arzularına boyun eğerek alçaldığı ya da ruhun iradesine uyarak yükseldiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıl (*noūs*), Beden (*sōma*), Ruh (*pneūma*), Can (*psūkhē*)

Giriş

Hristiyan teolojisinin erken dönemlerindeki en etkili teologlardan biri olarak kabul edilen Origenes (M.S. 185-253), Aleksanderia (İskenderiye) Okulu'nun en önemli isimlerinden bir tanesidir. Henüz doktrinlerin resmileşmediği bir dönemde yaşayan Origenes, Hristiyan teolojisinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Hristiyan inancını felsefi temellerle desteklemeye çalışarak hem teolojik düşüncenin sistemleşmesine büyük katkılarda bulunmuş hem de gnostiklere, heretik akımlara ve paganlara karşı Hristiyanlığı savunmuştur.¹ Özellikle Teslis'in doğası ve Teslis içindeki ilişki, Mesih'in doğası (Kristoloji) gibi konulara dair

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi'nde Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR danışmanlığında devam eden “*Origenes'in Peri Arkhōn Eseri Bağlamında Logos Anlayışı*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. / This study is derived from PhD thesis entitled “Psūkhē / Anima as the Savior Element in Man, A General Review in the Context of Origenes”, conducted under the supervision of Prof. Dr. İsmail TAŞPINAR at Marmara University.

¹ Henry Crouzel, *Origen*, çev. A. S. Worrall, (Edinburgh: T. & T. Clark), 1989, s. xi; Rene Cadiou, *Origen, His Life at Alexandria*, çev. John A. Southwell, (London: B. Herder Book Co.) 1944, s. v; Jean Daniélou, *Origen*, çev. Walter Mitchell, (New York: Sheed and Ward), 1955, s. vii.

fikirleriyle sonraki teologları etkilemiştir. Kutsal Kitap'ın literal (lafzi), ahlaki ve alegorik olarak üç düzeyde tefsir edilmesi gerektiğini savunmuştur. Aleksanderia'da yetişen Origenes hem Aleksanderia'da hem Kaisareia²'da Kutsal Kitap tefsirleri, doktrinel ve apolojik çalışmalarını sürdürerek birçok öğrenci yetiştirmiş ve Hristiyan inancını savunmak için felsefi argümanlar geliştirmiştir. Kilise tarafından akılların ezeli olması ve *apokatastasis*³ gibi bazı görüşleri reddedilmiş olsa da, teolojik ve felsefi mirası Hristiyanlık tarihinde derin etkiler bırakmıştır. Fikirleri Augustinus (ö. 430), Thomas Aquinas (ö. 1274) ve daha sonraki birçok Hristiyan düşünür üzerinde dolaylı etkiler bırakmıştır.

Origenes'te insanın kurtuluşu konusunda farklı bakış açıları ele alınmıştır. Bazen insanın kurtuluş macerasında maddi doğanın dönüşümü araştırılırken⁴ bazen de insanın kurtuluşunda ilerlemenin ve gerilemenin etkisi araştırılmıştır.⁵ Bu makalede ise genel olarak insanın kurtuluşunu, insanın evrensel kurtuluştaki yerini ya da yükselişini ve alçalışını ele almaktan ziyade, bu kurtuluştaki insanın içindeki etkin unsurun incelenmesi amaçlanmıştır.

Origenes'in insan anlayışına geçmeden önce, ondan önceki dönemde insanın ne olduğu, nasıl bir varlık olarak tasarlandığı ve kurtuluş sürecindeki yeri üzerine ortaya konmuş temel düşünsel yaklaşımlara genel bir çerçevede değinmek gerekmektedir. Bu arka plan, Origenes'in insanın ontolojik konumuna ve soteriolojik işlevine dair görüşlerinin hangi tartışmalar zemininde şekillendiğini, hangi düşünsel mirasla ilişkilendiğini ve hangi açılardan özgünleştiğini ortaya koymak açısından son derece açıklayıcı olacaktır. Zira Origenes, insanın yapısı ve nihai amacı üzerine düşünürken tamamen bağımsız bir zemin üzerinde değil, kendisinden önceki felsefi ve teolojik tartışmalarla doğrudan ya da dolaylı temas halinde fikirlerini geliştirmiştir.

1.Origenes Öncesi Dönemde İnsana Bakış

Apostolik çağda⁶ insanın kurtuluşu konusunda çoğunlukla insanın henüz erginlenmemiş olması yani çocuk gibi olması üzerinde vurgu vardır.⁷ İnsanın kurtuluşunun nasıllığından ziyade Mesih'in insanlara bahsettiği yeni bilgi, yeni hayat, ölümsüzlük gibi konular üzerinde durulmaktadır.⁸ Apolojistlerde⁹ ise daha geniş bir perspektif vardır. Bu dönemde insanın ne olduğu ya da insanı oluşturan unsurlar ile ilgili daha detaylı açıklamalar yapılmıştır. İnsana bakış açıları genel olarak ikilidir; insanın beden (sōma) ve ruhtan (psūkhē / pneūma) oluştuğunu düşünmektedirler. Özgür iradeye sahip olduğu konusunda ise genel bir kabul vardır, bu yüzden

² M.Ö. 22-10 yılları arasında yüzyılda Hirodes tarafından Augustus anısına kurulan ve Filistin eyaleti içerisinde yer alan şehir.

³ Origenes'in *apokatastasis* anlayışı, tüm akıl sahibi varlıkların Tanrı'nın asli düzenine nihai olarak geri döneceğini savunan kozmik bir restorasyon öğretisidir. Bu düşünce, Tanrı'nın mutlak iyiliği, adaletin ıslah edici niteliği ve yaratılmışların özgür iradeleri doğrultusunda sürekli bir dönüşüm içinde oldukları inancı üzerine temellendirilmiştir. Apokatastasis, cezaların ebediliğini reddeder; cezaları geçici ve eğitici süreçler olarak değerlendirir. Origenes'in bu restorasyon sürecinde Şeytan'ın kurtuluşunu savunup savunmadığı konusunda farklı görüşler vardır.

⁴ D. G. Bostock, "Quality and Corporeity and the Nature of the Resurrection Body in Origen", *Origeniana Secunda*, ed. Henry Crouzel, Antonio Quacquarelli, (Roma: Edizioni Dell'ateneo, 1980), ss. 323-337.

⁵ Anders-Christian Jacobsen, "Transgression, Regress and Progress in the Theology of Origen of Alexandria", *Early Christianity in the Context of Antiquity*, 25 (2009) ss. 55-64.

⁶ Apostolik çağ, havarilerin hayatta olduğu ve öğrettiği erken Hristiyanlık dönemidir. Bu dönemin genellikle MS 30'dan MS 100'e kadar sürdüğü kabul edilir.

⁷ *The Gospel of Barnabas*, ed. Lonsdale, Laura Ragg, (Oxford: Clerendon Press, 1907). Barnabas 12.5.

⁸ *The Didache*, çev. G. C. Allen, (London: The Astolat Press, 1964). Didache 9.3; 10.2; 36.2; 59.2; Barnabas 14.2; Clement of Rome, "First Epistle", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 1, 2.1.

⁹ Özellikle M.S. 2. yüzyılda Hristiyanlığı paganizme, Greko-Romen kültürün diğer unsurlarına ve Yahudilere karşı savunmak amacıyla yazılar yazan Hristiyan teologlara verilen addır.

insan eylemlerinden sorumludur.¹⁰ İnsanın sorumluluğunun kabul edilmesinin yanında Mesih'in çarmıhtaki kanının da kurtarıcı olduğu üzerinde durulmuştur.¹¹ Bu dönemde en ilginç teorilerden bir tanesini Irenaeos (ö. 202) sunmuştur. Tanrı'nın benzerinde ve suretinde yaratılan Adem mükemmel bir şekilde yaratılmamıştır, mükemmelliği içinde potansiyel olarak barındırmaktadır. Özgür iradesi ile şeytana tabi olduğu için Tanrı'nın benzerliğini kaybetmiş¹² ve düşmüştür. Fakat bu günah tüm insan ırkı için sonuçlar doğurmuştur. İlk insan Adem'in itaatsizliği insanlığın günahkarlığının ve ölümlülüğünün kaynağıdır. Mesih ise ikinci Adem'dir (ὁ δεύτερος Ἀδάμ).¹³ İlk insanla düşen insanlık, ikinci insanla tekrar Tanrı'nın benzerliğini elde edecektir. Adem'in itaatsiz ve ölüme mahkûm insanlığın yaratıcısı olduğu gibi Mesih de itaatkâr ve ölümsüz insanlığın yaratıcısıdır.¹⁴

Erken dönemde Doğu Hristiyanlığında genel olarak insanın mükemmel olmayan fakat mükemmelliği potansiyel olarak içinde barındıran yapısı üzerine vurgu vardır. Ayrıca insanın özgür iradeye sahip olması ve bu yüzden eylemlerinden sorumlu olması da vurgulanan önemli hususlardan bir diğeridir. Origenes de Doğu Hristiyanlığında var olan bu eksik ama mükemmel olma potansiyelini içinde barındıran insan görüşünü kabul etmiş ve bu görüşleri daha detaylı bir şekilde ele almış ve kendi sistemi içerisinde insanı kesin sınırlarla belirlemiştir. Kendisinden önce var olan insanın beden-ruh olarak değerlendirilmesini genişleterek insanın beden, can ve ruhtan oluştuğunu savunmuştur.

2. Origenes'in Akıllar Teorisinde İnsanın Yeri

Origenes'in insana bakışını inceleyebilmek için öncelikli olarak onun "ezeli akıllı (rasyonel) varlıklar teorisini" bilmek gerekir. Zira Origenes, insanı tek bir tür olarak ele almamıştır. Yani Origenes'in sisteminde antropoloji tek bir konu olarak incelenemez. İnsan, "ezeli akıllı varlıkların"¹⁵ bir alt türüdür ve yaratılış düzlemleri ile akıl olma hali arasında akışkan bir devamlılık yer almaktadır.

Origenes, Kutsal Kitap'ta anlatılan kozmolojiden farklı bir kozmoloji oluşturmuştur. Ona göre Tanrı *başlangıçta*¹⁶ önce evreni sonra ise insanı yaratmamıştır. Tanrı, Logos (Söz / Kelime) aracılığıyla başlangıçta her bakımdan eşit ve benzer olan belirli sayıda akıllı varlık yaratmıştır.¹⁷ Hiçbir günahı olmayan bu saf akıllar özgür iradeye sahiptiler bu yüzden her akıl potansiyel olarak

¹⁰ Justin Martyr, "1. Apology", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 1, 10.4; 28.3; "2. Apology", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 1, 14.1; Tatian, "Oratio ad Graecos", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 1, 7.2.

¹¹ Justin, "2. Apology" 13.4.

¹² Irenaeus, "Against Heresis", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 1, 3.18.7; 3.23.5; 5.6.1; 5.16.2; 5. 21.3

¹³ Irenaeus, "Against Heresis" 5.16.3. Irenaeos, Paulos'un Romalılarına Mektup 5'te ilk insanın günahı sebebiyle bütün insanların günah işlemesi gibi, Mesih'in itaati vasıtasıyla bütün insanların itaat edeceği ve yaşayacağı fikrinden yola çıkmıştır.

¹⁴ Irenaeus, "Against Heresis" 3.21.10; 3.22.4.

¹⁵ Bazı metinlerde "ezeli / sonsuz ruhlar" olarak ifade edilse de bu Origenes bağlamında yanlış bir ifadedir. Zira Origenes ruhların değil akılların yaratıldığını savunmaktadır.

¹⁶ Yar. 1.1.

¹⁷ Origen, *De Principiis*, ed. John Behr, (Oxford: Oxford Early Christian Texts, 2017), 2.9.1. Ezeli akıllar teorisi Origenes'in inşa ettiği bir sistemdir. Bu yüzden kesin bir sistem olarak değil, akıl yürütme olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. (Bu eserden yapılan Latince ve Yunanca bütün tercümelemeler tarafımıza aittir. Bundan sonraki kullanımlarda *De Principiis* eseri *De Princ.* şeklinde kullanılacaktır.)

övgü ve kınamaya layıktı (laudis et culpae capax).¹⁸ Ayrıca yaratılmış varlıklar oldukları için bir bedene de sahiptiler. Fakat bu beden, katı ve gözle görülür bir beden değildi, aksine saf ve eterik bir bedendi.¹⁹ Akıllı varlıklar kendi iradeleri ile Tanrı'yı tefekkür ettikleri ve Tanrı'nın aşkına dahil oldukları müddetçe Tanrı ile birlikteydiler. Tanrı'ya iştiraki ihmal ve göz ardı ettiklerinde²⁰ ise, kendi orijinal durumlarından yani Mutlak İyi olan Tanrı ile bir olma halinden uzaklaşmaya başladılar. Fakat bu uzaklaşma ya da düşüş birden olmamış, aşama aşama gerçekleşmiştir. Böylece zamanın başlangıcında var olan “bir” ve “aynı” olma durumundan çeşitliliğin var olduğu bir duruma geçilmiş, yaratılıştaki farklılıklar ortaya çıkmıştır.²¹ Görülemeyen ve sonsuz dünyadan olan akıllı varlıklar, düşüş sonrasında gökyüzü, yeryüzü ve yeraltından oluşan evrene düşmüşlerdir.²²

Her akıllı varlık kendi günahı derecesinde düştüğü için farklı varlık kategorileri oluşmuş ve ruhlar bu kategorilere uygun olan bedenleri almıştır.²³ Origenes düşmüş ruhlar için genel olarak 3 ana varlık kategorisi²⁴ oluşturmuştur. Günahı az olan ve Tanrı'yı tefekkür etmeye daha hızlı bir şekilde dönerek kaybettiği kutsal özü daha kolay ve hızlı bir şekilde kazanabilecek melekler ile gezegenler, ilk kategori olan kutsal varlıklar kategorisini oluşturmaktadır. Kutsal güçler için gök üstü yani kutsal meskenler tahsis edilmiştir. Meleklerin bedenleri eterik ve görülemeyen bir doğaya sahip olmasına rağmen başlangıçtaki bedenlerinin saflığından uzaklaşmışlardır.²⁵ Günahlarının fazlalığı sebebiyle Tanrı'dan iyice uzaklaşmış olan karşıt güçler ikinci kategoriye oluşturmaktadır. Bu kategorideki varlıklar karanlık, hava benzeri bir bedene sahiptir. Tanrı'nın *Düşmanı*²⁶ olarak da tanımlanan Şeytan ve kendisiyle birlikte sapmaya ikna ettiği melekleri için yeraltı yaratılmıştır.²⁷ Bu iki kategori arasında ise eğitilebilen ve şekillendirilebilen varlık olduğu için her iki kategorideki varlıkların teşvikine açık olan insan²⁸ kategorisi yer almaktadır. Katı bir bedene yani *dünyevi* bir bedene sahip olan insanlar için ise dünya yaratılmıştır.²⁹

3. Sōma-Psūkhē ve Spiritūs olarak İnsan

Düşüşten önce akıllı varlıkları ifade etmek için Origenes “*noūs* (νοῦς)” ya da “*logikos* (λογικός)” terimlerini kullanmaktadır. *Noūs* terimi eski Yunancada “akıl, düşüncelerin ve duyguların bulunduğu yer, düşünme biçimi, düşünce, bilgelik; kozmik akıl; niyet, arzu, anlam”

¹⁸ Origen, *De Princ.* 1.5.2; Origen, *Contra Celsum*, çev. Henry Chadwick, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 3.69; 4.38.

¹⁹ Origen, *De Princ.* 1.6.4; 2.2.2; 4.3.1; 4.4.8.

²⁰ İhmalkarlık hakkında Origen, *De Princ.* 1.3.8-4.1; 1.6.2; 2.9.2; 2.9.6; 3.1.12; 3.3.6; 4.4.9; Origen, “Commentary on John”, *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 9, 20.36; Origen, “Commentary on Matthew”, *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff, (Edinburg: T&T Clark, 1867), Cilt 9, 11.17; Origen, *Contra Celsum* 6.44-45; 7.69'a bakınız.

²¹ Origen, *De Princ.* 1.5.3; 1.7.2; 1.8.3; 2.1.2; 3.1.2-6.

²² Origen, *De Princ.* 1.6.2; 2.1.1; 3.5.4-5; Hieronymi, “Opera Omnia”, *Patrologia Latina*, cilt 23, (Paris, Imprimerie Catholique, 1845), 19.

²³ Origen, *De Princ.* 1.8.4; 2.9.2, 6; 3.6.1; Origen, *Homilies 1-14 on Ezekiel*, çev. Thomas P. Scheck, (New York: The Newman Press, 2010) 1.3.

²⁴ Origen, *De Princ.* 1.4.2. (de natura rationabili disserentes... in tria genera speciesque distinguitur.)

²⁵ Origen, *De Princ.* 1.3.8; 2.9.3; *Contra Celsum*, 5.4; “Commentary on John”, 2.145. Origenes *Contra Celsum* eserinde meleklerden bazen “tanrılar” olarak bahsetmiştir. Fakat buradaki kullanım Teslis'teki 3 hypostasis olarak var olan Tanrılar ile ontolojik bir benzerlik olduğunu ifade etmemektedir. Origenes, ilahiye yakın olmak ya da ilahiden pay alma anlamında alegorik olarak kutsal varlıklardan “tanrılar” olarak bahsetmiştir.

²⁶ Kutsal Kitap, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2014), Matta 13.39.

²⁷ Origen, *Contra Celsum*, 6.44-45; *De Princ.* 1.5.4-5; 3.1.23.

²⁸ Origen, *De Princ.* 1.6.3; 3.5.5.

²⁹ 1. Kor. 15.40.

gibi anlamlara gelmektedir.³⁰ Latince metinde *noūs* için “*mens*”³¹ terimi tercih edilmiştir. *Logikos* terimi ise “konuşma, mantıkla ilgili olan; rasyonel olan, mantıkla donatılmış, rasyonel canlı, akıllı parça” anlamına gelmektedir.³² Latince metinde *logikos* için “*rationabilis*”³³ terimleri kullanılmıştır.³⁴

Logos tarafından yaratılan akıllı varlıklar, yaratılışın en üst düzeyindeydi ve Tanrı ile birlik içindeydiler. Hepsii eşit ve aynı düzeyde yaratıldığı için aralarında herhangi bir ayırım ya da farklılık yoktu. Fakat bu akıllar mükemmel bir şekilde yaratılmamışlardır, mükemmelliği potansiyel olarak içlerinde barındırmaktadırlar. Origenes açısından bu yaratılış, Yaratılış 1.26-27’de yer alan “Tanrı, Kendi suretimizde (κατ’ εἰκόνα) ve kendi benzerimizde (καθ’ ὁμοίωσιν) insan yaratalım. ...Tanrı insanı kendi suretinde yarattı.”³⁵ pasajının da gösterdiği gibi insanın Tanrı’nın suretinde (κατ’ εἰκόνα) yaratılması anlatısına tekabül etmektedir. Akıllar benzerliği (καθ’ ὁμοίωσιν) elde edebilmeleri için iradeleri ile Tanrı’yı tefekkür ederek O’nunla bir olmaları gerekmektedir.³⁶

Günahlarının derecelerine göre farklı sınıflandırılan³⁷ insanlar *sōma* (*materia*), *pneūma* (*spiritus*) ve *psūkhē* (*anima*) olmak üzere üçlü bir yapıya sahiptir.³⁸ Origenes maddi yapıyı açıklamak amacıyla iki terim kullanmıştır. Bunlardan ilki ὕλη (*hylē*) ikincisi ise σῶμα (*sōma*) terimidir. *Hylē*“ ağaç, orman, bahçe, ateş odunu, madde, sağlık, maddesel kaynak, olgunlaşmamış tohum” anlamlarına gelmektedir.³⁹ Latince metinde *hylē* için “*materia*”⁴⁰ terimi kullanılmıştır. *Sōma* terimi ise “beden, ceset, yaşayan beden, kişi, birey, insan varlığı, maddesel beden, maddesel öz, temel, öz, merkezi parça” anlamlarına gelmektedir.⁴¹ Latince metinde *sōma* için “*corpus*”⁴² terimi kullanılmıştır. Bu iki terim de cisim olmayı içermesine rağmen aralarında farklılıklar bulunmaktadır. *Hylē* (*materia*) nitelsiz bulunabilmektedir.⁴³ Bu sebeple *hylē*’nin şekil verilmemiş bir madde olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴⁴ Maddeye eklenen sıcaklık, soğukluk, kuruluk ya da ıslaklık nitelikleri sayesinde ise belirli bir şekle sahip olan *sōma* (*corpus*)⁴⁵ oluşmaktadır.⁴⁶

³⁰ *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, ed. Franco Montanari, (Leiden: Brill. 2015), “νόος, -όου, ὁ; νοῦς, -οῦ, ὁ” maddesi, s. 1404.

³¹ *A Latin Dictionary*, ed. Charlton T. Lewis, Charles Short, “mens, -is, f” maddesi = akıl; karakter, kalp, ruh, akıllı ruh; neden, mantık; duygu; ruh, kalp. (Erişim, 28 Mart 2025) Origen, *De Princ.* 3.3.5.

³² *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, “λογικός, -ή, -όν” maddesi, s. 1247.

³³ *A Latin Dictionary*, “rationabilis, rationabile” maddesi= akıllı, mantıklı. Origen, *De Princ.* 3.4.1.

³⁴ Metin içerisinde *noūs* terimi “akıl”, *logikos* terimi ise “akıllı varlık” olarak tercüme edilmiştir.

³⁵ καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ’ ὁμοίωσιν... καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς.

³⁶ Origen, *De Princ.* 2.10.7.

³⁷ Origen, *De Princ.* 1.5.2; 2.9.3.

³⁸ Origen, *De Princ.* 3.4.1.

³⁹ *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, “ὕλη, -ης, -ή” madesi, s. 2181.

⁴⁰ *A Latin Dictionary*, “materia, -ae, f” maddesi= madde, öz; konu; neden; kaynak, fırsat. Origen, *De Princ.* 2.1.4.

⁴¹ *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, “σῶμα, -ατος, τό” maddesi, s. 2073.

⁴² *A Latin Dictionary*, “corpus, -ōris, n” maddesi = beden, et; kişi, bireysel kişi; yapı, sistem. Origen, *De Princ.* 3.6.4.

⁴³ Origen, *De Princ.* 3.6.6-7; 4.4.6-8; “Commentary on John”, 13.127, 262-267, 429; *Contra Celsum* 3.41; 4.54-57.

⁴⁴ “*hylē*” terimi için “madde” terimi tercih edilmiştir.

⁴⁵ Origen, *De Princ.* 2.1.4.

⁴⁶ “*sōma*” terimi için “beden” terimi tercih edilmiştir.

Tanrı tarafından yaratılmış olan madde⁴⁷ “tamamlanmamış bir gerçekliktir.”⁴⁸ Bu madde, yaratılmış maddenin ilk seviyesidir, biçimlenmemiş ve tüm niteliklerden yoksundur. Bu eksik *hylē*, Tanrı’nın takdiriyle akıllı varlığın mertebesine göre çeşitli biçimlerde şekillendirilmiştir.⁴⁹ Madde; kalite / nitelik (*qualitatis*) ve form / şekil (*habitus*) olarak değişebilir bir formdadır. Böylece bedensel doğa gerekli koşullarda daha yüksek ya da daha alçak bir duruma geçebilir.⁵⁰ Origenes bedenlerin değişebilen bir yapıda olduğunu kabul etmesine rağmen ölü (*mortua*) ve cansız (*exanima*) olduğunu savunmaktadır. Kendisine ait bir canı ya da yaşamı olmadığı için bir iradesi de yoktur.⁵¹ Fakat bedenden kaynaklanan bazı doğal hareketler vardır.⁵² Açlık, susuzluk, üşüme, aşırılık, eksiklik ya da şehvet bu doğal hareketler içerisinde yer almaktadır.

Origenes yaratılmış varlıkların bedensiz var olabileceği fikrine şiddetle karşı çıkmıştır.⁵³ Teslis dışında hiçbir varlığın bedensiz olması mümkün olmadığı⁵⁴ için bu durum hem yaratılan varlıkların doğasına aykırıdır hem de akıllı varlıklarda özgür irade her zaman olacağı için maddi tabiatları her zaman iradelerinin sonuçlarına göre değişecektir. Bu durumda her zaman bir bedene ihtiyaç duyacaklardır.⁵⁵ Bu sebeple akıl sahibi varlıklar yaratıldıkları andan itibaren maddi bir öze sahiptir, maddi öz akıllardan sadece varsayım (*opinione*) ya da anlayış (*intellectu*) bakımından farklıdır.⁵⁶ Dolayısıyla bedenler akıllı varlıklardan sonra yaratılmamıştır, aksine beden ve akıl aynı anda yaratılmıştır. Zamanın sonunda Tanrı ile bir olma haline geri döndüklerinde de akıllar, her zaman bedenlerini muhafaza edecektir.⁵⁷

Düşüş sonrasında aklın dönüştüğü bir alt form için Origenes *pneūma* terimini kullanmıştır. *πνεῦμα* (*pneūma*) “nefes, soluk, soluk verme; rüzgar, esinti, hava; ilham, kutsal unsur; kutsal yaratık; insandaki kutsal unsur” anlamlarına gelmektedir.⁵⁸ *Peri Arkhōn* eserini Latinceye çeviren Rufinus⁵⁹ (ö. 411) bu terimi karşılamak için *spiritus*⁶⁰ terimini kullanmıştır.⁶¹

Origenes ruhu, orijinal hal olan akıl ile bağlantılı olarak görmektedir. Bu açıdan aklın bir devamı olan ruh, bedenle ilgili değildir. Akıllar, bir ve aynı olmasına rağmen akılların düşmüş hali olan ruhlar bireysel günahların neticesinde ortaya çıktığı için çeşitlidir. Bu yüzden Origenes çeşitlilik içinde bulunan varlıklardan ruh olarak bahsetmiştir. Fakat ruh, akıl statüsünden düşmüş olmasına rağmen hala orijinal yaratılıştaki akıl hali ve kutsal olan ile bağlantılı olduğu için hem içinde kutsallık barındırmaktadır hem de irade sahibidir. Bu yüzden insanda Tanrı’nın suretini

⁴⁷ Origen, *De Princ.* 2.9.1.

⁴⁸ Origen, *De Princ.* 4.4.8. Origenes maddenin Tanrı tarafından yaratıldığını, dolayısıyla ezeli ve ebedi olmadığını ve tesadüf eseri oluşmadığını ifade etmektedir. Bkz. Origen, *De Princ.* 2.1.4.

⁴⁹ Origen, *De Princ.* 2.1.4.

⁵⁰ Origen, *De Princ.* 1.6.4; 2.1.3; 2.1.4; 2.2.2.

⁵¹ Origen, *De Princ.* 3.4.1-2.

⁵² Origen, *De Princ.* 3.4.4.

⁵³ 1. Kor. 15.44; Origen, *De Princ.* 2.2.4.

⁵⁴ Origen, *De Princ.* 1.6.4; 1.7.1; 2.9.1; 4.3.15; 4.4.8; “Commentary on John”, 20.182.

⁵⁵ Origen, *De Princ.* 2.3.2-3.

⁵⁶ Origen, *De Princ.* 1.6.4; 1.7.1; 2.9.1; 4.3.15; 4.4.8. Bu konu hakkında ayrıca bkz. “Commentary on John”, 20.182.

⁵⁷ Origen, *De Princ.* 2.2.1; 4.4.8.

⁵⁸ *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, “πνεῦμα, -ατος, τό” maddesi, s. 1688.

⁵⁹ Tyrannius Rufinus, geç antik dönemin önemli Hristiyan ilahiyatçılarından ve çevirmenlerinden biridir. Eski Yunanca Hristiyan metinlerini Latinceye çevirerek Batı Kilisesi’nin Doğu teolojisiyle tanışmasını sağlamıştır. Origenes’in birçok eserini Latinceye çevirerek onun düşüncelerinin Batı’da yayılmasında büyük rol oynamıştır. Çeviri yöntemleri konusunda ve teolojik konularda dönemindeki önemli tercümanlardan ve teologlardan biri olan Hieronymus (ö. 420) ile anlaşmazlığa düşse de Rufinus’un çalışmaları Doğu Kilisesi ile Batı Kilisesi arasında kültürel aktarım konusunda önemli bir köprü görevi görmüştür.

⁶⁰ *A Latin Dictionary*, “spiritus, -ūs, m” maddesi= nefes, nefes alma, üfleme; Tanrı’nın nefesi, ilham; hayat nefesi, hayat; ruh, akıl. Origen, *De Princ.* 2.9.7.

⁶¹ Bu terim “ruh” olarak tercüme edilmiştir.

tanıyabilecek yetenek de her zaman ruhtur. İhmalkarlık sonucunda oluşan ruh, Tanrı'yı kendi içinde bütünüyle ve saf bir şekilde kabul edemese bile, yine de kendi içinde iyileşme ve daha iyi bir anlayışa geri çağırılma yani başlangıçtaki orijinal duruma geri çağırılma tohumlarını her zaman korur. Böylece kendisini yaratan Tanrı'nın *suretine*⁶² geri çağırılır ve bu *suret* aracılığıyla *benzerliği* elde edebilme ihtimali her zaman vardır. Böylece Origenes'te ruhların sabit olduğu fikrinin reddedildiği görülmektedir. Ona göre düşüş ve yükselme tek bir eylem değildir.⁶³ Ruh, içinde bulunduğu kategoriden iyi eylemler vasıtasıyla gelecek olan çağda daha iyiye doğru ilerleyebilir ya da yaptığı kötü eylemlerin bir doğaya dönüşmesi sonucunda saf formunu kaybederek daha kötüye doğru gerileyebilir. Origenes'te ruh da beden gibi nitelik değiştiren bir formdadır.

Origenes'in sisteminde yer alan üçüncü terim ise *ψυχή* (*psūkhē*)'dir. *Psūkhē* sözlükte "hayat; bedenden farklı olan unsur, insanın ruhu, karakteri; yaşam nefesi, hareketin ve yaşamın ruhu, hareket ve yaşam prensibi" anlamlarına gelmektedir.⁶⁴ Latince metince *psūkhē* terimi için "*anima*⁶⁵" kullanılmıştır.

Psūkhē teriminin tercümesi konusunda bazı zorluklar vardır. Zira Hristiyan gelenekte, yukarıda ifade edildiği gibi hem *pneūma* (*spiritus*) hem de *psūkhē* (*anima*) terimi bedene karşı olanı yani ruhu ifade etmek için kullanılmaktaydı. Origenes ise bu iki terimi birbirinden ayırmakta ve ikisine farklı görevler vermektedir. Bu açıdan *psūkhē* ya da *anima*, ruhun / *spiritus*'un bir alt türü ya da daha da düşmüş hali olarak ele alınmamalıdır. Bir başka deyişle *pneūma* ve *psūkhē* birbirinin devamı ya da üst-alt tür olarak nitelendirilemez.

Psūkhē / *anima* ya uygun tercümeyi vermeden önce hem Kutsal Kitap'ta hem de Origenes'te hangi anlamlarda kullanıldığı incelenmelidir. Kutsal Kitap yeryüzünde yaşayan hayvanların bir *anima*'ya sahip olması⁶⁶ gibi insanın da bir *anima*'ya sahip olduğunu ifade etmektedir: "*Deus in faciem eius inspirauerit spiramentum uitae, et factus sit homo in animam uiuam.* / Tanrı onun yüzüne hayat nefesinden üfledi ve insan yaşayan bir **anima** oldu.⁶⁷" Bu konuda Origenes "Bütün canlı varlıklarda bir **anima** olması konusunda şüphe edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. / Esse namque **animas** in singulis quibusque animalibus... arbitror dubitari."⁶⁸ diyerek Kutsal Kitap'taki anlama benzer şekilde *anima*'nın canlılık vermesi üzerinde durmaktadır. Canlılık, sadece yeryüzünde yaşayan canlılara has bir özellik değildir. Kutsal Kitap, kutsal ve karşıt varlıkların *anima*'ya sahip olup olmadığı konusunda sessiz kalmasına rağmen *anima* kendi içerisinde bir algılama ve hareket etme yeteneği içerdiği için, Origenes kutsal güçlerin ve karşıt güçlerin de bir animaya sahip olması gerektiğini savunmaktadır.⁶⁹ Böylece Origenes açısından yaratılışın tüm düzlemlerindeki varlıklar bir *anima*'ya sahiptir.⁷⁰

⁶² Yar. 1:26.

⁶³ Doğaların değişebileceği konusu hakkında bkz. "Commentary on John", 20.174.

⁶⁴ *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, "ψυχή, -ής, -ή" maddesi, ss. 2409-2410.

⁶⁵ *A Latin Dictionary*, "anima, -ae, f" maddesi= hava, rüzgar; hayati ilke; yaşam nefesi; hayat, yaşam, yaşayan varlık, bilinç. Origen, *De Princ.* 3.1.2.

⁶⁶ Yar. 1.21.

⁶⁷ Yar. 2.7.

⁶⁸ Origen, *De Princ.* 2.8.1.

⁶⁹ Origen, *De Princ.* 2.8.2.

⁷⁰ Bir çeşit imgesel yetenek, itici ya da uyarıcı güç, algı ya da hareket olarak düşünülebilecek olan *anima* terimi, "can" olarak tercüme edilmiştir.

Canın kendisine ait bir özü (substantiam), yaşamı (uitam) ve iradesi bulunur. Dolayısıyla can, irade sahibi olduğu için⁷¹ herhangi bir zorunluluk altında değildir ya da Tanrı tarafından doğası önceden belirlenmemiştir.⁷² Canın bu iradesi, her zaman daha iyiye ya da daha kötüye doğru bir hareket içindedir: “Anima, sine motu aliquo esse uel bono uel malo potest. / can, iyi veya kötü bir hareket olmaksızın asla var olamaz.”⁷³ Canın bulunduğu yer konusuna gelecek olursak, Origenes can’ın bedende bulunduğunu reddetmiştir. Canın bedenden farklı unsur olarak ele alınması gibi, canın ruhtan da farklı bir unsur olarak ele alınması gerekir. Origenes, ruh olmadan önce yani, akıllar düşmeden önce de canın var olduğunu düşünmektedir. Hatta Origenes, düşüşte canın etkisi olduğunu düşünmektedir. Akıl, statü kaybederek önce ruh sonra da insan kategorisi için can olmamaktadır. Aksine aklın düşüşü, kendi içinde bulunan cana yönelmesi (**in animam uerti**)⁷⁴ sebebiyle olmaktadır. Her akıl, kendi içinde bulunan cana farklı derecelerde yöneldiği için yaratışta farklı düzeyler oluşmuştur. Dolayısıyla can kendi özü ve iradesi vasıtasıyla sürekli bir hareket içindedir.

Origenes, kutsal ve karşıt güçlerden bahsederken ruh (*spiritus*) terimini tercih etmesine rağmen neden insandan bahsederken genellikle can (*anima*) terimini tercih etmektedir? Origenes, kutsal ve karşıt güçlerden bahsederken onları ayrıntıları ile incelememiştir. Genel olarak beden-ruh ve candan oluştuklarını ifade etmiş, kutsal ve karşıt güçler ile insan düzeyi arasındaki ilişkileri ele almış, bu güçlerin potansiyel olarak düşüp yükselebileceğinden bahsetmiştir. Bu iki grubu genel olarak incelediği için, bu iki varlık kategorisinden ruh olarak bahsetmiştir. Örneğin; “**Boni spiritus** suggestionibus... / iyi bir ruhun telkinleri vasıtasıyla⁷⁵”; “De his uero, quae a **diuersis spiritibus** animae suggeruntur... Ancak, çeşitli **ruhlar** tarafından canların teşvik edilmesiyle ilgili olarak...”⁷⁶ ya da “uel quae nobis aduersum **spiritus** malignos et immundos daemones peraguntur. / karşıt kötü **ruhlar** ve aşağı şeytanlar bizi rahatsız etmektedir.”⁷⁷ İki kategori arasında bulunan ve iki kategorinin de etkisine açık olan insan kategorisi ise Origenes için önemlidir. Zira neredeyse beden, ruh ve can hakkındaki araştırmalarını bu kategori üzerinden yapmıştır. Bu üç unsurun kendileri arasındaki ilişkileri ve bağlantıları ayrıntılarıyla incelenmiştir. Origenes insan konusunu anlatırken insanın hem ruhunu (*spiritus*) hem de canını (*anima*) ele almıştır. İnsan kategorisinden, ruh kategorisinin bir üyesi olarak bahsettiğinde yani onu akılların düşmüş hali olan genel kategoride ele aldığından ondan “ruh (*spiritus*) olarak bahsetmektedir: “Tertius uero creaturae rationabilis ordo est eorum **spirituum** / akıllı varlıkların üçüncü düzeyi insanların **ruhlarıdır**.” Fakat, insanı daha özel olarak ele aldığı yerlerde yani insanın değişimini, kurtuluşunu ya da düşüşünü ele aldığı noktalarda ise ruh (*spiritus*) kelimesinden ziyade “can” (*anima*) kelimesini tercih etmiştir: “Ex quibus causis humana **anima** nunc quidem a bonis, nunc autem moueatur a malis. / İnsan canının bir zaman iyiler tarafından, bir zaman da kötüler tarafından etkilenmesinin nedenleri...”⁷⁸

⁷¹ Origen, *Contra Celsum*, 3.31; 8.48, 52; *De Princ.* Prae. 5.

⁷² Origen, *De Princ.* 3.4.2; *Contra Celsum*, 3.80; 4.30.

⁷³ Origen, *De Princ.* 3.3.5.

⁷⁴ Origen, *De Princ.* 2.8.4.

⁷⁵ Origen, *De Princ.* 3.3.4.

⁷⁶ Origen, *De Princ.* 3.3.6.

⁷⁷ Origen, *De Princ.* 3.4.1.

⁷⁸ Origen, *De Princ.* 3.3.5.

4. Kurtarıcı Unsur olarak Psūkhē

Yukarıda ifade edilen unsurlardan hangisinin insanın ilerlemesinde ya da gerilemesinde aktif bir rol oynadığı ise ayrı bir meseledir. Origenes'te beden, can ve ruh birbiriyle çok yakın bir ilişki içerisindedir. İnsanda bulunan bu üç unsur birbirine karşıt değildir. Dolayısıyla Origenes'te ruh-beden (*pneūma-sōma*) karşıtlığı, can-beden (*psūkhē-sōma*) karşıtlığı ya da can-ruh (*psūkhē-pneūma*) karşıtlığı söz konusu değildir. Aksine insandaki bir unsurun değişimi, diğerlerinin de değişimine neden olmaktadır. Bu değişim ise sadece ontik bir değişim değildir aksine aynı zamanda ahlaki bir değişimi de içermektedir. Çünkü insan günah işleyerek yani ahlaki olmaktan uzaklaşarak düşmekte; erdemlere ise eylemler vasıtasıyla yani ahlaki olmaya yaklaşarak yükselmektedir. Fakat bu üç unsurdan bir tanesinin hareketi insanı iyiye doğru götürmekte ya da kötülüğe doğru sürüklemektedir. Bedenin kendisine ait bir iradesi olmadığını daha önce ifade etmiştik. İradesi olmayan bedenden erdemli davranışlarda bulunması ya da kötülük yapması beklenemez.⁷⁹ Can ve ruh ise insanda irade sahibi olan iki unsurdur. Fakat can ve ruh tek bir iradeyi paylaşmamaktadır. Bu durumda insanda bulunan bu iki iradenin bir uyum içinde olmasıyla insanın kurtuluşunun gerçekleşebileceğini savunmak yersiz olmayacaktır. O halde, hangi iradeye tabi olunmalıdır? Can, Tanrı'nın Ruhu'na ait olan şeyleri alamaz⁸⁰ ve dolayısıyla kurtuluş yolunda olan şeyleri almaya tek başına muktedir değildir. Ruh ise ruhsal olan şeyleri yani kurtuluşu elde edebilir.⁸¹ Çünkü ruhun iradesi, başlangıçtaki akıl olduğu hale geri dönmeyi istemektedir. Bu sebeple canın iradesi, ruhun iradesini takip ettiğinde insan kurtuluşu elde edecektir.

Origenes, canın şu anki halinin kusurlu (inperfecta) olduğunu düşünmektedir. Kutsal Kitap'ta da can, Tanrı'nın ateşinden soğumayı ifade ettiği için çoğunlukla olumlu olarak ifade edilmez. "*Günah işleyen can (anima) ölecektir.*"⁸² pasajı bu düşünceye örnektir. Fakat Origenes, canın mükemmel olma potansiyelini reddetmemektedir. Bu kusurlu öz, Tanrı tarafından yaratılmamıştır; aksine can, mükemmel birlikten düştüğü ve aklın iradesine uymaktan vazgeçtiği için kusurlu hale gelmiştir.⁸³ Statüsünden ya da itibarından uzaklaşan akıl düşerek ruh haline geldiği için düşüş derecesine göre cana daha fazla maruz kalmaktadır.⁸⁴ Fakat canın iradesi daha değişken olmasına rağmen aşk durumuna geri dönme gücünü hiçbir zaman kaybetmemiş ve bunun sonucunda kurtuluştan hiçbir zaman dışlanmamıştır. Can, kurtarılmakta olan unsurdur. Her zaman bozulmazlığa (incorruptionem) ve ölümsüzlüğe (inmortalitatem) erişme potansiyeline sahiptir.⁸⁵ Böylece zamanın bir döneminde onarılıp düzeltilirse akıl ile bütünleştiği hale dönecek ve yeniden bozulmaz (incorrupta) olacaktır.⁸⁶ Can, doğası itibarıyla kötü değildir, dinamiktir ve kendi iradesi ile bedene tabi olmayı ya da ruha bağlanmayı seçebilir.

Canın iradesi, hem bedenın arzularına uyabilmeye hem de ruhun iradesine itaat etmeye muktedir olduğu için bu ontolojik yapıda, Origenes canı, beden ile ruh arasında orta noktaya

⁷⁹ Origen, *De Princ.* 3.4.4.

⁸⁰ 1. Kor. 2.14.

⁸¹ Kutsal Kitap'ta da kutsal şeylere almaya muktedir olan ruhtur. Bkz. 1. Kor. 14.14.

⁸² Ezek. 18.4.

⁸³ Origen, *De Princ.* 2.8.2.

⁸⁴ Origen, *De Princ.* 2.8.4.

⁸⁵ Origen, *De Princ.* 2.3.3. (...per diuinam gratiam, capax effecta est anima et incorruptionem atque inmortalitatem meruit adipisci.); 4.4.9.

⁸⁶ Origen, *De Princ.* 2.11.7; 2.3.3; 2.8.3; "Libellus de Oratione", *Patrologiae Graeciae*. Cilt 11. Paris, Imprimerie Catholique, 1857), 12.

yerleştirmiştir ve canın iradesini bu ikisi arasında bir aracı (media) olarak görmektedir.⁸⁷ Bu açıdan canın iradesi, hem bedenın arzularına ve teşviklerine hem de ruhun telkinlerine eşit uzaklıktadır. Canın iradesi hangisine itaat etmeyi seçerse ona göre hem bedenın ve ruhun nitelikleri değişmekte hem de bir sonraki yaşamda insanın yaşamının gidişatını belirlemektedir.⁸⁸ Bu açıdan canın iradesi için üç farklı yön vardır. Can, bedenın arzularını takip edebilir, ruhun iradesine tabi olabilir ya da kendi iradesine bağlı kalabilir.

Canın iradesi, bedenın doğal arzularını takip ettiğinde daha fazla günah ortaya çıkacağı için bir sonraki yaşamda beden aşağıya doğru ilerleyerek daha yoğun ve daha katı hale doğru form değiştirecektir. Bu düşünüş sırasında ruh da nitelik kaybederek saf olma durumundan daha da uzaklaşır. Bu durumda canın iradesinin yeniden ruhun iradesine itaat etmesi daha da zorlaşacaktır. Bu yüzden insan bir sonraki hayatında yeniden insan olarak dünyaya gelebilir ya da günahlarının fazlalığı sebebiyle karşıt güçlerden biri olabilir. Dikkat edilmesi gereken nokta, bedenın kullanımı ya da ihtiyaçları doğası gereği kötü olmadığıdır.⁸⁹ Doğal hareketler, insanın yaşamını sağlayan unsurlardır. Can, bedenın bu arzularına boyun eğdiğinde ve bedeni takip ettiğinde oluşan ölçsüzlük sebebiyle kötülük ortaya çıkar ve insan dikkati dağıldığı için kendisini *Tanrı'nın Bilgelğine*⁹⁰ adayamaz, böylece kutsal olanı anlayamaz.⁹¹ Origenes'e göre; Kutsal Kitap'ta "*Beden ruha karşı olanı arzular, ruh da bedene karşı olanı arzular; yapmak istediğiniz şeyleri yapamayın diye beden ruha karşı ve ruh bedene karşı savaşı.*"⁹² pasajı gibi bedenın irade sahibi olması yönündeki pasajlar, bedenın bir irade sahibi olmaması sebebiyle canın bedenın doğal arzularını takip ederek ruhun iradesinden uzaklaşması ve onun iradesine karşı çıkması olarak anlaşılmalıdır.

Canın kendi iradesini ruhun iradesine bağlaması kurtuluşu için gereklidir.⁹³ Zira yukarıda ifade edildiği gibi sadece aklın bir devamı olan ruh, *Tanrı'nın Ruhuna ait olan şeyleri* alabilir.⁹⁴ İradesini ruhun iradesine tabi kıldığında insanın kurtuluşu gerçekleşmeye başlayacaktır. Tanrı ile birleşme aklın bir niteliği olduğu için ruh, gerekli eğitimlerden ve gerektiği yerde cezalandırmalardan sonra erdemlerde ilerleyerek kademe kademe yükselecek, sırasıyla ruh halinden akıl haline yükselecek ve nihayetinde *Tanrı'nın suretinde ve benzerliğinde*⁹⁵ olma haline geri dönecektir. Bu esnada beden de ruhunun niteliğine göre dönüşüm geçirecek ve katı, bozulabilir ve ölümlü niteliğini kaybederek eski eterik ve değişmez haline geri dönecektir.⁹⁶ Can, artık kurtarılmış olduğunda daha mükemmel olan parçanın adıyla yani ruh ile ve zamanın sonunda ise akıl ile anılacaktır. Fakat bu canın yok olacağı, ruhun içinde eriyeceği ya da ruhun içinde yok olacağı anlamına gelmemektedir. Can, ruha tabi olmadığında var olacağı gibi ruha tabi olduğunda

⁸⁷ Origen, *De Princ.* 2.8.4; 3.4.2; "Commentary John" 32.218; *Commentary on the Epistle to the Romans, Books 1-5*, çev. Thomas P. Scheck, (Washington: The Catholic University of America Press), 2001. 1.18; *Homilies on Leviticus*, çev. Gary Wayne, (Washington: The Catholic University of America Press, 1990) 2.2.

⁸⁸ Origen, *Contra Celsum*, 3.31; 8.48, 52.

⁸⁹ Origen, *De Princ.* 3.4.4.

⁹⁰ 1. Kor. 1.21, 24.

⁹¹ Origen, *De Princ.* 3.4.4.

⁹² Gal. 5.17 "ή γάρ σάρξ επιθυμεί κατά τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατά τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἂν θέλητε ταῦτα ποιεῖτε."

<https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Galatians+5.17&fromdoc=Perseus:text:1999.01.0155>

⁹³ Origen, *De Princ.* 3.4.2.

⁹⁴ 1. Kor. 2.14.

⁹⁵ Yar. 1.26.

⁹⁶ Origen, *De Princ.* 1.8.4; 2.8.3; 3.6.6.

da var olacaktır. Bu merhalede can-ruh ya da can-akıl ayrımına gerek kalmayacaktır. Çünkü can iradesini ruhun ve en üst mertebede ise aklın iradesine bağlayacaktır.⁹⁷

Canın kendi iradesini ruhun iradesine bağlaması kendisi için daha iyi olması gibi, canın iradesini kendi iradesine bağlamasındansa bedenın arzularını takip etmesi kendisi açısından daha iyidir.⁹⁸ Çünkü can kendi irade alanında kaldığı sürece *ne sıcak ne de soğuktur*⁹⁹, orta bir durumdadır. Origenes bu ortada olma halini, hayvana benzeme olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁰ İnsan bu orta durumdan ne kötülüğe doğru ne de iyiliğe doğru ilerlemektedir. Bu yüzden dönüşümü ise yavaş ve zor bir süreçte olacaktır. Fakat bedene tabi olursa kötülüklere doymuş ve dolmuş olduğu, arzu ve şehvetin altında yorulduğu için orijinal durumuna dönmeyi kendisi arzulayacak, böylece kutsal olana arzu duyması daha kolay ve daha hızlı olacaktır.¹⁰¹ Ya da iyiliğe tabi olduğunda kutsal olanı daha fazla arzulayacağı için daha hızlı bir şekilde yükselecektir. Diğer bir deyişle, bir insanın erdemli veya kötü bir durumda olması, bunların hiçbirinde olmamasından daha iyidir.

Sonuç

Origenes insan konusunda kendisinden önceki geleneği takip etmiştir. Öncelikli olarak insanın ne olduğunu açıklamış ve yaratılış düzleminde nerede durduğuna cevap vermiştir. Beden, can ve ruh olarak üçlü bir yapıya sahip olan insanda, beden ve ruh ilerleyen ve nitelik değiştiren unsurlardır. Fakat bu dönüşüm canın iradesini hangisine tabi kıldığı ile ilgilidir. Origenes, canın her zaman varlığının olduğunu savunmaktadır. Çünkü yaratılan varlıklar aynı zamanda yaşayan varlıklardır. Her yaşayan varlık, hareket etme gücüne sahiptir. Fakat bu can, akıllı varlık daha aşağıya düştüğünde kötülüğe karşı daha savunmasız olmaktadır. Orijinal durumlarında ise can akla tabi olduğu için arada bir irade çatışması yok gibi görünmektedir. Fakat canın orijinal durumdan uzaklaşıp tekrar düşmesi de mümkündür.

Buradan hareketle; Origenes'in dinamik bir antropolojisi olduğu söylenebilir. İnsan sürekli bir dönüşüm içerisinde. Hem daha önceki hayatlarının eylemleri sonucunda bir dönüşüm geçirmektedir hem de şu anki hayatındaki eylemleri vasıtasıyla bir sonraki hayatı dönüşüm geçirecektir. Beden-can-ruh insanda birbirinden ayrılamaz ve birbirini dönüştüren bir yapı içerisindeyse, insanın dünü-bugünü ve geleceği de birbirinden ayrılamaz ve birbirini dönüştüren bir zincirdir. Aynı şekilde insan, iradesi vasıtasıyla bir sonraki hayatında daha da düşebileceği gibi yine iradesi vasıtasıyla iyiliğin tefekkürüne geri dönebilir ve yeniden Tanrı ile birleşebilir.

Origenes'in beden-can-ruh şeklindeki insan tanımlaması, dönemindeki bazı sorunlara cevap vermektedir. Origenes, insanın ilk hali olan ezeli akıllı varlıkların irade sahibi olmaları sebebiyle kötüyü kendilerinin seçtiğini vurgulayarak hem kötülük problemini Tanrı'dan uzaklaştırmış hem de Basilides gibi determinist heretiklerin iyi-kötü doğa iddialarını reddetmiştir. Origenes bireysel günahı savunarak hem Adem ve Havva'dan gelen asli günahı hem de Adil-Yaratıcı Tanrı ile İyi Tanrı arasındaki ayrımı reddetmiştir. Hiçbir doğa kendisi itibarıyla iyi ya da

⁹⁷ Origen, *De Princ.* 2.8.2-3; 3.4.2.

⁹⁸ Origen, *Homilies on Luke Fragments on Luke*, çev. Joseph T. Lienhard, (Washington: The Catholic University of America Press, 1996), 17.3.

⁹⁹ Vahiy 3.15.

¹⁰⁰ Origen, *De Princ.* 3.4.3.

¹⁰¹ Origen, *De Princ.* 1.3.8; 3.1.13, 17; 3.4.3; Origenes, "Libellus de Oratione", *Patrologiae Graeciae*, cilt 11, (Paris, Imprimerie Catholique, 1857), 29.13

kötü değildir, iyilik ve kötülük iradenin bir sonucudur. Böylece, Tanrı'nın adaleti ile yaratılmış varlıklar arasındaki farklılıkları yatıştıran bir teori geliştirmiştir. Ayrıca; bedenir iradesi olmadığını vurgulayarak günahın kaynağı olarak bedeni gören Markion gibi heretik akımlara da cevap vermiştir.

Kaynakça/Bibliography

- A *Latin Dictionary*. Ed. Charlton T. Lewis. (Erişim 28 Mart 2025)
<https://www.perseus.tufts.edu/hopper//morph?l=mens&la=la#lexicon>
- Bostock, D. G. "Quality and Corporeity and the Nature of the Resurrection Body in Origen", *Origeniana Secunda*, ed. Henry Crouzel, Antonio Quacquarelli. Roma: Edizioni Dell'anteneo, 1980.
- Cadiou, Rene. *Origen, His Life at Alexandria*. çev. John A. Southwell. London: B. Herder Book Co., 1944.
- Clement of Rome, "First Epistle". *Ante Nicene Fathers*. ed. Philip Schaff, cilt 1. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- Crouzel, Henry. *Origen*. çev. A. S. Worrall. Edinburgh: T. & T. Clark, 1989.
- Daniélou, Jean. *Origen*. çev. Walter Mitchell. New York: Sheed and Ward, 1955.
- Irenaeus, "Against Heresis". *Ante Nicene Fathers*. ed. Philip Schaff, cilt 1. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- Jacobsen, Anders-Christian. "Transgression, Regress and Progress in the Theology of Origen of Alexandria", *Early Christianity in the Context of Antiquity* 25, (2009), 55-64.
- Hieronymi, "Opera Omnia", *Patrologia Latina*, cilt 23. Paris, Imprimerie Catholique, 1845.
- Justin Martyr. "1. Apology." *Ante Nicene Fathers*, cilt 1. ed. Philip Schaff. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- 2. Apology, *Ante Nicene Fathers*, cilt 1. ed. Philip Schaff. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- Kutsal Kitap. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2014.
- <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Galatians+5.17&fromdoc=Perseus:text:1999.01.0155> (Yunanca Yeni Ahit)
- <https://www.ellopos.net/elpenor/physis/septuagint-genesis/26.asp> (Yunanca Eski Ahit)
- Origen, *An Exhortation to Martyrdom*. ed. Richard J. Payne. New York: Paulist Press, 1979.
- "Commentary on John." *Ante Nicene Fathers*, cilt 9. ed. Philip Schaff. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- "Commentary on Matthew." *Ante Nicene Fathers*, cilt 9. ed. Philip Schaff. Edinburg: T&T Clark, 1867.
- *Commentary on the Epistle to the Romans, Books 1-5*. çev. Thomas P. Scheck. Washington: The Catholic University of America Press, 2001.
- *Contra Celsum*. çev. Henry Chadwick. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- *De Principiis*. ed. John Behr. Oxford: Oxford Early Christian Texts, 2017.
- *Homilies 1-14 on Ezekiel*. çev. Thomas P. Scheck. New York: The Newman Press, 2010.

- *Homilies on Luke Fragments on Luke*. çev. Joseph T. Lienhard. Washington: The Catholic University of America Press, 1996.
- *Homilies on Leviticus*. çev. Gary Wayne. Washington: The Catholic University of America Press, 1990.
- “Libellus de Oratione”, *Patrologiae Graeciae*. Cilt 11. Paris, Imprimerie Catholique, 1857.
- The Brill Dictionary of Ancient Greek*. ed. Franco Montanari. Leiden: Brill. 2015.
- The Didache*. çev. G. C. Allen. London: The Astolat Press, 1964.
- The Gospel of Barnabas*. çev. Lonsdale ve Laura Ragg. Oxford: Clarendon Press, 1907.
- Tatian. “Oratio ad Graecos”, *Ante Nicene Fathers*, cilt 2. ed. Philip Schaff. Edinburg: T&T Clark, 1867.